

*

Detta är den sista serien föredrag som ärkebiskop Anthony höll, i London 2001–2002. Eftersom boken är en avskrift av bandinspelningar från föredragen, och inte ett skrivet manus av ärkebiskop Anthony, är språket ibland mer av talat språk än skriftspråk vilket vi ber läsaren ha i åtanke.

1 Visshet och ifrågasättande

I den här föredragsserien skulle jag vilja säga sådant som har samlats i mina tankar och i mitt hjärta under årens lopp, men jag vet inte om jag kommer att kunna göra det ordentligt. Jag ska göra mitt bästa för att uttrycka mig, och jag vill be er att ni gör ert bästa för att bortom orden höra, i era hjärtan och genom er livserfarenhet, det jag egentligen borde ha sagt.

För ett antal år sedan blev jag inbjuden till BBC för att tala om det här med att tro. När jag var färdig sade den ansvarige till mig: ”Biskop Anthony, vi ska aldrig mer bjuda in dig att tala i våra andliga program.” Och jag sade: ”Talade jag så förfärligt dåligt?” Han sade: ”Nej, det är inte det, men vi vill bara inte att du ska vara så där *säker*. Det vi vill ha är tvivel och ifrågasättande.”

Jag tror att vi just nu befinner oss i ett skede där inte bara BBC, inte bara människor utan tro, utan även människor som har en tro – de religiösa, de filosofiska, eller människor som tror på livet, på sanningen, på människan – är uppskakade av vad som pågår. Och jag talar inte bara om den skräck som har gripit tag i Amerika¹ och spritt sig över hela världen. Jag talar om en tro som gradvis tappas, om att det blir allt färre människor som vill komma till kyrkan, och om att allt fler människor

---

¹ Den 11 september 2001 dödades nästan 3 000 personer i terrorattacker i USA.

både inom kyrkan och utanför den ställer uppriktiga frågor, sökande frågor om sin egen tro, sin nedärvda tro. Hur kan man tro på människan? Hur kan man tro på allt det där som vi ska förkunna om Gud? Vad är tro?

Och just nu befinner vi oss vid en vändpunkt som jag tror det är väldigt viktigt att vi ser, för hela världen ser den också, vare sig de vet om det eller inte. Vad är tro? Vad är tvivel? Vad är ifrågasättande? Kan man säga sig vara en uppriktig och ärlig troende och ändå ifrågasätta saker? Kan man säga sig vara en troende – alltså tro på Gud – och säga ”jag förstår dig inte”? Det sade Job för många hundra år sedan; inte riktigt med de orden, men han frågade Gud det när han mötte motgångar i livet.

Och samma fråga ställdes för inte så länge sedan, i alla fall efter att jag föddes, av starets Silouan². Han kämpade i fjorton år med att bryta igenom en skiljevägg mellan sig själv och Gud, och till sist, när hans krafter var slut och han inte längre kunde hitta vägen, sade han: ”Herre, det går inte att beveka dig.” I det ögonblicket, som han säger i ett av sina brev, i det ögonblicket var det något som gick sönder i honom, ett sista motstånd, ett sista mänskligt hopp, och han blev medveten om Kristi närvaro. Kristus stod där hos honom. Och han säger att han i uttrycket i hans ögon, i hela hans ansikte, såg en sådan kärlek, ett sådant medlidande och en sådan barmhärtighet att han aldrig kunde glömma det. Han fortsatte sedan att leva med

---

² S:t Silouan av berget Athos (1866–1938).

denna medvetenhet om Kristus, när han nu så att säga kommit att bli oskiljaktig från honom, även i de stunder då Kristus inte visade sig och gjorde sig närvarande.

Därför skulle jag vilja påstå att när tvivlet kommer, när tveksamheten kommer, när vi börjar ifrågasätta det som verkat så enkelt och tydligt vid andra tillfällen, då begår vi inte en synd. Jag höll på att säga ”det är vår rättighet”, och mer än så – det är vår skyldighet. En rättighet och en skyldighet, eftersom vi är kallade av Gud att vara hans vänner: ”Jag kallar er inte längre tjänare, ty en tjänare vet inte vad hans herre gör, och jag har låtit er veta allt som finns att veta.” Det är på ett ungefär hans egna ord i evangeliet. Han vill att vi ska förstå, men han förväntar sig inte att vi ska förstå eller se med fullständig klarhet vid något tillfälle i livet. Och det är oändligt viktigt att vi inser att i varje steg i våra liv kan vår tro vara fullkomlig sett till vår andliga mognad, men den är ofullständig och ofullkomlig när vi ser på gårdagen med dagens erfarenhet, och på den väg vi har vandrat när vi kommer till livets slut.

Jag vill gärna envisas med den här frågan om att ifrågasätta och tvivla och att ställa frågor. Jag gör en konstruerad åtskillnad mellan att *ifrågasätta* och *ställa frågor*, för vi kan antingen ställa frågor i all enkelhet, beredda att få ett svar och acceptera det, eller också kan vi ifrågasätta saker eftersom de svar vi hittills fått inte tillfredsställer eller tillgodoser oss. Och det är väldigt viktigt. Vi måste vara ärliga mot Gud och mot oss själ-

va. Gud vill inte vara omgiven av godtrogna människor, utan av människor som känner honom tillräckligt för att lita på honom i tider då vår kunskap inte räcker till.

Varifrån kommer tron? Vad är tro? Man kan förstå tro på olika sätt. Å ena sidan är tro en visshet. När helgonen talade om sin tro på Gud, talade de om sin inre visshet om den Gud de hade mött djupt inne i sin själ. Men tro har även andra nyanser – tro innebär *trofasthet*. Det vi har upptäckt av Gud och oss själva, den relation som har upprättats mellan honom och oss en gång ... om det är sant, om vi tror på att det är sant, så måste det utvecklas till en livsstil på samma sätt som när vi blir vän med någon: vi har vänskapens glädje, men måste också leva upp till den vänskapen. I grunden innebär det att vara värdig den vänskap vi blir erbjudna och får, utan tveksamhet, frikostigt och ibland till ett visst pris. I våra mänskliga relationer händer detta titt som tätt: vi får vänner och sedan visar vi oss oförmögna att leva upp till denna vänskap, som givits till oss som den dyrbaraste present. Men vår vän vänder sig inte bort från oss: han framhärdar, han förblir trofast, även om vi sviktar, även om då och då andra vänskaper och andra saker lockar oss mer än den dyrbara vänskapen som vi en gång vann. Detta händer i allra högsta grad i förhållandet mellan man och hustru, mellan barn och deras föräldrar.

Tro är därför vissheten om det vi inte kan se³, därför

---

³ Se Heb 11:1.

att en relation, ett möte i djupet av vår själ, kan inte omsättas i ord utan är en erfarenhet. Om vi nu ställer oss frågan om trons natur, så skulle jag vilja hänvisa till ett ställe hos S:t Makarios av Egypten. I en av sina skrifter frågar han sig: Var börjar tron? För, som han säger, tro är inte samma sak som den upplevelse som den föds ur. Vi kan ha haft en upplevelse av ett ögonblicks djup gemenskap med någon eller med Gud, och sedan bleknar själva den upplevelsen bort. Vad finns då kvar av den i oss? Han ger en bild som jag tycker är väldigt vacker och talande. Han säger: Anta att du en natt flyter iväg på floden. Natten är mörk, himlen är djup, fylld av stjärnor. Stillheten och tystnaden genomsyrar dig fullständigt, vågorna bär dig och samtidigt gungar de dig, som när en moder håller sitt barn. Du känner en så innerlig gemenskap med vad du ser, med tystnaden, med skönheten, och du känner dig uppuren av vågorna som ett barn i sin moders armar. Sedan stannar den lilla farkosten upp på sanden och för ett ögonblick känner du fortfarande vattnets rörelser i kroppen, fastän du inte längre flyter. Du är förvissad om att det du upplevde ett ögonblick tidigare var verkligt, och när du efteråt går fram på fast mark, så bär du med dig denna visshet och denna upplevelse: upplevelsen av den vackra natten och den djupa himlen, och du är säker på att du upplevde det eftersom det på något sätt levde inom dig.

Nu har jag gjort en lång utläggning om ett jämförelsevis kort citat från S:t Makarios av Egypten ... jag

hoppas han förlåter mig för det. Men samma sak gäller för oss i vår erfarenhet av Gud. Det finns ögonblick, och detta ska jag återkomma till, då vi uppfattar Guds närvaro, på något direkt sätt eller genom gemenskap med andra. Och sedan blir vi lämnade ensamma, fast inte helt ensamma eftersom denna upplevelse finns kvar inom oss. Vi kommer inte bara ihåg den, vi kan nästan känna den. Det finns stunder då den här upplevelsen är tydlig och stark, då det inte finns något tvivel men det finns glädje, och sedan finns det stunder då upplevelsen plötsligt bleknar eller försvinner helt. För att illustrera det vill jag återge en barnberättelse från Indien. Ett barn säger till sin mamma: ”Mamma, hur kommer det sig att det finns ögonblick då jag känner att Gud är här, helt nära, och jag är så glad åt honom, och sedan försvinner han? Varför har han försvunnit? Hur kan jag hitta honom igen?” Och mamman säger: ”Du vet ju att vi har lekt kurragömma ibland. Du blundar och räknar, jag går och gömmer mig i buskarna eller bakom ett träd och sedan ropar jag ’färdig!’. Du öppnar ögonen och tittar dig omkring och börjar fundera: Varifrån kom det där ljudet nu då? Och du går i den riktningen. Ibland hittar du mig genast och du kastar dig i famnen på mig och du är glad och vi skrattar tillsammans och kramas. Men andra gånger börjar du leta och kan inte hitta mig. Och ett tag tänker du: ’Mamma kanske har gått iväg och lämnat mig kvar?’ Och så kommer rädslan. Först letar du, men du blir mer och mer nervös medan du letar, och så kommer det ett

ögonblick då jag kan känna din rädsla och jag kommer fram från mitt gömställe och du springer till mig och jag tar upp dig i famnen och du är glad igen. Så är det med Gud. Han låter oss uppleva att han är här, och sedan säger han: ’Lev nu med det du har lärt dig. Lev som om jag var med dig, lev så att jag kan vara stolt över dig, så blir du lycklig med mig.’ Men han tittar så att säga på bakom buskarna, eller bakom ett träd, och vet att det kommer stunder då du känner att du tappat bort honom, och då ropar han, han kommer inte nödvändigtvis fram men han ropar på något sätt. Du träffar kanske någon annan som berättar för dig om Gud, du får komma till templet och be ihop med andra och känner att ja, han är här. Han är här med alla de här människorna, även med mig.”

Så här är det även med oss. Vi börjar med en upplevelse, och den upplevelsen kanske bleknar och då börjar vi ställa frågor. Den första frågan är: Vart har han tagit vägen? Den andra frågan är: Har han någonsin varit här eller var det bara en illusion? Kanske fanns det aldrig någon Gud? Och sedan kommer rädslan och tvivlet. Det är mycket viktigt att vi är beredda på sådana situationer. Var och en av oss har på sitt eget sätt – det ska jag återkomma till om jag kan – haft ett visst tillfälle då vi haft en känsla av Gud. Sedan finns det andra stunder då vi förlorar den känslan, och i den stunden måste vi ha tro, vara förvisade om att den upplevelse vi en gång hade var verklig.

Ett annat slags exempel är att vi i varje skede av vår andliga utveckling, vår tillväxt, endast kan förnimma

och veta det som är på vår egen skala. Gud är oändlig; hans djup är omätbart, och det ljus som lyser från honom är sådant att S:t Gregorios av Nyssa kunde säga: "Detta ljus är gudomligt mörker, för när jag försöker titta på det blir jag blind." I varje ögonblick kan vi säga: "Så mycket vet jag utifrån mina erfarenheter, ännu inget därutöver, men andra kanske vet." Det gäller även oss emellan: De upplevelser som var och en av oss har av sin mänsklighet, av livet, av Gud, av Kyrkan, av sakramenten, är mycket olika: större eller mindre men även oändligt annorlunda. I alla skeden är vi dem vi är idag, och vi måste vara dem vi är idag med all vår tro och helhet, därför att det är det enda sättet vi komma vidare och därutöver. Om vi inte är sanna mot oss själva idag kan vi inte växa in i en morgondag där vi är sanna mot oss själva eller mot Gud. Och det finns något underbart med att ifrågasätta, att bli medveten om vår begränsade kunskap, om våra upplevelser och om underverket i att en aldrig så liten upplevelse är så rik och så djup.

Jag ska ge er en bild. Innan jag blev präst studerade jag naturvetenskap och sedan medicin. Jag kommer ihåg när professor Curie i sina fysikföreläsningar sade åt oss att vi måste utföra vår forskning ytterst uppriktigt, med fullständig ärlighet, och inte försöka presentera ett svar som vi ännu inte fått fram. När vi sedan har gjort oss en fullständig bild av det vi letar efter, är det första vi måste göra att säga: "Detta gäller för den nivå jag låg på fram till idag, och nu ska jag ställa frågor om det." Till

att börja med samlar vi alla fakta och alla våra uppfattningar till en komplett bild, och sedan blir det dags att spana efter de delar av bilden som är ofullständiga och ofullkomliga, att titta efter bristerna i vår bild, att om möjligt slå sönder hela det harmoniska motiv som vi har skapat, för det är först då som vägen kan öppnas till en bredare och djupare kunskap.

Det är så vetenskapsmannen gör. När han har fått en tydlig bild av en vetenskaplig slutsats, så ställer han sig frågan: "Vad är fel i mitt resonemang? Har jag verkligen varit helt ärlig när jag satt ihop den här bilden?" Och om han kan svara ja på det, då letar han efter de fakta som kan kullkasta bilden, eftersom hans bild är för liten för verkligheten. Det här tror jag är något som har djupgående betydelse, för det gäller för vårt förhållande till människor och den bild vi har av dem, och det gäller även för vår uppfattning om Gud. Vår kunskap om Gud är kanske sann vid ett visst tillfälle, men det kan vara kunskapen för just det ögonblicket, som motsvarar vår andliga bredd och djup och tillväxt. Och vi måste glädja oss åt vad vi vet just då. Sedan vet jag att nya inslag gradvis kommer in i vår uppfattning, och att bilden av Gud blir oändligt mycket mer underbar och oändligt mycket mer förbryllande. Då får vi inte vara rädda för att säga: Herre, jag trodde att jag förstod och nu förstår jag inte längre. Vad ska jag göra? Svaret är: leva, leva genom bönen, leva genom gemenskapen med andra människor, leva i djup gemenskap med ditt eget

jag, i integritet, i ärlighet. Inte försöka klamra dig fast vid den där bilden som var så tröstande och vacker, för om du har tvivlat ett ögonblick på den betyder det att du har vuxit ifrån din bild – inte Guds verklighet, absolut inte, men den bild som du har format av den. Där kommer ifrågasättandet in som en del av vår andliga mognad, vår upptäckt av Gud, vår ökande kunskap om Gud.

Ibland när jag talar i sådana här termer är det någon som säger: ”Vad ledsamt. Betyder det att jag är helt fattig på kunskap om Gud, på kunskap om mig själv, på kunskap om människorna omkring mig? Hur kan jag då glädjas?” Och jag tror att svaret är att i varje sådant här steg blir du fullbordad, du blir fullständig, och du kan glädja dig och säga: ”Om jag, hur omogen och liten jag än må vara, just nu kan känna Gud så som jag gör, vörda honom som jag gör, vända mig till honom som jag gör eller kan göra, hur underbart ska det då inte bli när jag har mognat och växer ifrån mitt nuvarande tillstånd, och min kunskap om Gud ökar, blir bredare och djupare, och min glädje i honom blir ännu större!”

Att ifrågasätta är alltså inte en brist på tro. Ifrågasätta kan man bara göra om man verkligen har tro och tillit nog för att säga: ”Allt jag vet, alla bilder jag har gjort mig, allt jag har hört och läst, allt jag har som har förlänats mig är ingenting jämfört med bredd, djup, höjd och storhet hos den levande Gud, och det är underbart att jag har insett att min bild är sann, men det är den bild som ett barn formar och den kommer gradvis

att bli rikare, ännu rikare med åren och med tiden.”

Nu skulle jag vilja säga en eller två saker till. Den kunskap jag har idag kan fylla mig till brädden, och den kan fylla mig till brädden bara om jag lever i enlighet med det jag redan har fått. Den brister bara om tron inte blir trofasthet. För om jag inte är trofast mot vad jag redan vet och vad jag redan är, så kan jag inte växa vidare såvida det inte inträffar något katastrofalt, något som skakar om mig i grunden av mitt väsen, något som utmanar mig totalt. Detta är väldigt viktigt att inse.

I mitt nästa föredrag vill jag tala med er om hur olika människor har upptäckt vad deras tro är och vad det innebär att ha gjort den här upptäckten. Jag tänker då på hur det gick till när Kristi lärjungar mötte honom när han var ett barn. Vad såg de i honom? Sättet de mötte honom på som vuxna – Natanael, som till svar på en mycket enkel fråga eller anmärkning, ”jag såg dig under trädet”, säger ”du är min Gud”. Hur då? Varför då? Och Petrus sätt att säga: ”Du är Guds Son”⁴, i ett ögonblick då ingen hade sagt något om det. Och människors sätt att upptäcka Kristus på ett djup som inte går att uttrycka i ord. Jag ska ta upp detta bättre nästa gång. Nu jag föreslår att vi är tysta några ögonblick. Jag vill också be om ursäkt för att jag talar så långsamt, men förutom att jag är trött är ju detta ett ämne som inte är så lätt att tala om.

---

⁴ Se Matt 16:16